

УДК: 37.015.31:177.022.1

Олинець Т.В.

ВИХОВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДІ

У статті аналізується проблема виховання крос-культурних цінностей у молоді в сучасній науковій літературі. Розглядаються ключові підходи та основні положення сучасного крос-культурного виховання.

Ключові слова: крос-культурні цінності, міжкультурні зв'язки, культура, культурне середовище.

Національні, міжетнічні та крос-культурні відносини – одна з найгостріших проблем сучасності, з розв'язанням якої значною мірою пов'язано збереження миру, дотримання прав і свобод людини, розвиток України та її інтеграція до Євросоюзу.

Крос-культурні взаємини є результатом глобалізацій цих процесів, які збагачують культуру України, забезпечуючи її взаємодію з іншими країнами і культурами, сприяють обміну життєвим досвідом, впливають на вироблення спільних цінностей і моралі. Цей процес, хоча і присутній в житті українського соціуму, проте поки що є недостатньо осмисленим і невикористаним у виховній роботі ВНЗ.

Актуалізація виховання крос-культурних цінностей, становлення традицій виховання студентської молоді ВНЗ підтверджується Конституцією України, Законами України „Про освіту”, „Про вищу освіту”; Державними програмами України „Освіта (Україна ХХІ століття)”, „Концепцією виховання особистості в умовах розвитку української державності”, „Концепцією виховання в національній системі освіти”; „Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті” та ін.

Вищі навчальні заклади України в контексті сучасної культурологічної парадигми освіти мають потребу в детальному вивченні й обґрунтуванні інноваційних форм і методів виховання крос-культурних цінностей. У цьому контексті набуває значущості етичний аспект, притаманний декільком культурам, які взаємодіють у сучасних глобалізаційних умовах.

Аналіз наукових джерел з проблеми формування крос-культурних цінностей у ВНЗ свідчить, що дане питання розроблялося в контексті різних наукових напрямів. Філософські і культурологічні аспекти міжкультурного діалогу ґрунтуються на гуманістичних принципах античної (Геродот, Сократ), середньовічної (Ф. Аквінський, А. Кентерберійський), німецької класичної філософії (Г. Гегель, К. Кант). Питанню співіснування різних культур приділяли увагу вітчизняні філософи, письменники і громадські діячі: В. Антонович, С. Гулака-Артемівський, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Коцюбинський, О. Потебня, Г. Сковорода, Л. Українка, І. Франко, Т. Шевченко.

Соціологічні дослідження з крос-культурної проблематики, спрямовані на подолання конфліктів між різними культурами і цивілізаціями (Р. Арон, В. Іванов, Є. Крупняк, В. Кузнецов, І. Лотфуллін, Г. Солдатова, Р. Тагірова, С. Харінгтон). Регіональні соціологічні дослідження Н. Абдуллаєвої, М. Араджіоні, Г. Лозко, Р. Мусіної, визначають конфесійну детермінанту крос-культурного виховання.

Дослідження механізмів крос-культурних відносин базуються на етнопсихологічних дослідженнях, біля витоків яких були американські вчені-антропологі ХХ ст. Р. Бенедикт, М. Мід, У. Ріверс.

Потреба в міжкультурній освіті в поліетнічному світі виникла в 60-70 р. ХХ ст., що знайшло своє відображення в роботах американських психологів і педагогів (Е. Хол – міжкультурна комунікація, Д. Хупс – міжкультурна освіта).

Вітчизняна психологічна наука ХХ ст., означена крос-культурним напрямом, представленим іменами А. Данилової, Т. Крюкової, Н. Лебедевої, Т. Стефаненко

(крос-культурна взаємодія), М. Бергельсон, Ю. Шаповалової (міжкультурна комунікація), А. Донцової, Н. Іванової, К. Коростеліної, С. Коч, Ю. Ставропольського (дослідження етнічної ідентичності), І. Колесіна (міжетнічне сприйняття), М. Баретта, М. Кряжа, В. Павленка (етнічні і національні уявлення українських підлітків).

Крос-культурні перспективи розкриваються у дослідженнях О. Аклаєва, Д. Аткинсона, Дж. Бермана, Л. Дробіжева, Г. Етінгена, В. Коротєєва, П. Остапенко, І. Суботіна, .

Проблему виховання крос-культурних цінностей у педагогічній науці висвітлювали Г. Ващенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У радянські часи зазначена проблема розглядалась у контексті інтернаціонального виховання (Г. Єремій, Т. Ісламішина), зрештою, трансформувались у виховання культури міжнародних відносин (З. Гасанов та ін.), полікультурної освіти і виховання (О. Гаганова, О. Джурицький, Г. Дмитрієв, А. Перотті, Т. Полякова, Є. Силаєва й ін.). Подальше вивчення проблеми крос-культурних контактів призвело до появи діалогового підходу як пріоритетного методу крос-культурного виховання (М. Бахтін, В. Біблер).

Різні аспекти крос-культурного виховання знаходимо у роботах І. Бежа, Е. Заредінової, Г. Назаренко, В. Оржеховської, К. Чорної та ін.

Однак, на сьогодні проблема формування крос-культурних цінностей у студентів ВНЗ ще недостатньо розроблена в теорії і практиці педагогічної науки. Це може спричинити небажані девіації і деформації у моральному становленні молодих людей, невмінні будувати діалог з представниками інших культур.

Темою статті є виховання крос-культурних цінностей у молоді в науковій літературі.

Стаття ставить за мету аналіз наукової літератури стосовно виховання крос-культурних цінностей у молоді.

Перші крос-культурні дослідження були проведені наприкінці XIX століття. У 1954 р. була опублікована робота Е. Хола і Д. Трагера «Культура як комунікація», в якій автори запропонували термін «міжкультурна комунікація», що відображала сферу людських відносин. В іншій роботі «Німа мова» (1959 р.) Е. Хол не лише показав зв'язок між культурою і комунікацією дійшов висновку у необхідності відповідного навчання і виховання. Водночас сам термін та ідея знайшли свій подальший розвиток у роботах Л. Самовара, Р. Портера «Комунікація між культурами» (1972 р.), де не лише визначається сам термін, а й формується науковий напрям. У 1972 р. було створено Міжнародну асоціацію крос-культурної психології (International Association for Cross-Cultural Psychology - LACCP). З 1970 року видається «Журнал крос-культурної психології». Американський дослідник Річард Шведер розглядає крос-культурну психологію у контексті загальної психології. «Головною силою в загальній психології є ідея про центральний пристрій, процесор. Цей процесор, як вважають, стоїть вище, над або поза тим, чим він оперує. Він утягує і культуру, і контекст, і стимульний матеріал у свій зміст» [11, с. 80]. Він також звернув увагу на той факт, що психологи під крос-культурними дослідженнями мають на увазі культуру різних народів, тоді як антропологи виокремлюють культуру індустріальних суспільств (США, Західна Європа) та доіндустріальних. Зокрема українські (Пахоменко) та російські (Гумільов, Орлова) вчені виділяють також кілька культурних рівнів: субетнічний (локальний), етнічний (національний, власне культурний) та суперетнічний (цивілізаційний). З давніх часів війни, стихійні лиха, пошуки щастя і допитливість змушують людей до переміщення по планеті. Багато з них – мігранти – залишають рідні місця назавжди в пошуках кращої долі через соціально-економічні і політичні причини. В свою чергу, дипломати, ділові люди, студенти тривалий час живуть у чужій країні. Туристи, учасники наукових конференцій опиняються на тривалий час в незвичному оточенні.

Зокрема, канадський психолог класифікував наслідки міжкультурних контактів, які визначають стратегію поведінки та сприйняття чи несприйняття культури.

1. Інтеграція (кожна зі взаємодіючих груп зберігає свою культуру, але підтримує тісні зв'язки між собою).
2. Асиміляція (група втрачає свою культуру, але підтримує контакти з іншою культурою).
3. Сепаратизм (група зберігає свою культуру, але відмовляється від контактів з іншою культурою).
4. Маргіналізація (група втрачає свою культуру, але не встановлює тісних контактів з іншою).

Таким чином, на думку Дж. Беррі, залучення до крос-культурних цінностей зводиться до збереження і підтримання власної культури та участі у міжкультурних контактах та включення в іншу культуру. Опиняючись у новому для себе середовищі, ми починаємо відчувати вплив іншої культури. Часто ми можемо неправильно розуміти поведінку людей, бо вона продиктована вимогами даного суспільства і даної культури, яка є відмінною від нашої власної культури. На думку Д. Мацумото, крос-культурний підхід у науці вирізняє не об'єкт дослідження, а перевірка браку знань через можливість застосувати ці знання представниками різних культур. Зокрема психолог зазначає: «Багато психологів розглядають крос-культурну психологію, яка еволюціонує як галузь культурної психології, коли культуру включають, як необхідний і важливий інгредієнт, у профілюючу психологію» [6, с. 22]. На думку Буркало Н.І. «міжкультурна адаптація – це складний процес, завдяки якому людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи його традиції, як свої власні, і діє у відповідності з ними» [1, с. 64]. Окрім того, автор виділяє внутрішню сторону адаптації, до якої відносить почуття задоволення й повноти життя, і зовнішню, яку визначають участь індивіда в соціальному і культурному житті нової групи. Психолог виділяє характеристики взаємодіючих культур. Серед яких:

- ступінь подібності або розбіжності між культурами;
- особливості культури, до якої належать переселенці і візитери;
- особливості країни перебування.

Зокрема Р.Редфілд, Р.Лінгтон і М.Херсковіц вважали крос-культурні цінності результатом безпосереднього, тривалого контакту груп з різними культурами, що виявляється у зміні патернів культури однієї або обох груп. Так, негативні наслідки входження у нову культуру названі К.Обергом «культурним шоком» та Дж.Беррі «стресом акультурації». Відповідно до цього Г.Тріандіс виділяє п'ять етапів адаптації до нової культури.

Перший етап «медовий місяць» супроводжується ентузіазмом, великими надіями, чому сприяють гостинний прийом на новому місці, певні привілеї.

На другому етапі візитери зіштовхуються з певним дискомфортом: житлові умови, громадський транспорт, кримінальна ситуація, брак знання мови і звичаїв, нерозуміння місцевих жителів та неприйняття ними. «У цей період візитер або мігрант намагається втекти від реальності, спілкуючись переважно з земляками й обмінюючись з ними враженнями про незрозумілу поведінку й звичаї людей країни перебування (проживання)» [8, с. 17].

На третьому етапі культурний шок досягає свого апогею і тоді візитери повертаються додому раніше зазначеного терміну. Цей період супроводжується депресією, хворобами та ін, хоча мають змогу краще ознайомитися з культурою, мовою, користуються соціальною підтримкою.

На четвертому етапі на зміну депресії приходить впевненість та пристосованість до нових умов життя.

П'ятий етап є завершальним і свідчить про стабільні зміни індивіда і його відповідності вимогам суспільства. За І.Бабікером індекс культурної дистанції, що включає мову, релігію, структуру родини, рівень освіти, матеріальний комфорт, клімат, їжу, одяг та інше.

Українська дослідниця О.В.Гущина, аналізуючи крос-культурні аспекти гендерних особливостей, звертає увагу на базові моменти, якими виступають цінності та ідентифікація за шкалою «свій-чужий», що визначають відмінності у сприйнятті різних культур. Психолог зазначає, що «цінності, як правило породжуються тими чи іншими потребами і поведінці членів соціуму. Вони є історично обумовленими. Ціннісні системи проходять власний непростий шлях розвитку в межах кожної історико-культурної групи, і спроби нав'язати їй аналогічну систему іншої групи практично ніколи не бувають успішними (представники групи, якій чужі цінності нав'язуються, не можуть досягти у цій системі такого ж успіху, як їх корінні носії, що в свою чергу породжує комплекс національної меншовартості, відчуття безвиході)» [2, с.148]. Досліджуючи етнічні відмінності і культуру, І.В.Данилюк зазначає, що «у різних народів ціннісні категорії і уявлення можуть настільки різнитися, що надто бажане і позитивне серед членів одного суспільства може зневажатися і відкидатися членами інших суспільств. Те, що в одного народу вважається священним або морально обов'язковим, у іншого може вважатися неприйнятним і аморальним. Те, що в одній культурі є раціональним, в іншій вважається міфологічним [3, с. 72-73]. Як правило, люди, які опиняються в іншому культурному середовищі викликають здивування. Водночас зорієнтованість на міжкультурні цінності може спричинити втрату власних цінностей. Психолог виділяє людино-творчу (гуманістичну), інтегративну, регулятивну, захисну, знакову, ціннісно-орієнтаційну функції культури. Досліджуючи крос-культурні цінності, Ф.Клакхон, Ф.Стродбек, зазначили, що вони є основою мотивів, якими вони керуються у житті. А.Маслоу виділяв буттєві і дефіцитарні цінності. Причому, до дефіцитарних цінностей психолог відносив фізіологічні, матеріальні, потреби в безпеці, самоствердженні, приналежності до кола близьких людей, тоді як до буттєвих – відносив мегапотреби людської гідності, свободи, самоактуалізації. Так, Е.Шпрангер розробив феноменологічну типологію цінностей, де цінність виступає основною характеристикою особистості, за допомогою якої людина сприймає світ. За Е.Шпрангером, існують теоретичні, економічні, естетичні, соціальні, політичні та релігійні цінності. Натомість, Ю.Козелецький виділяє 5 основних ієрархій цінностей, до яких відносить:

- діонісійську ієрархію, спрямовану на гедонізм, споживання, розваги, комфорт, задоволення;
- геркулесівську ієрархію, що передбачає домінування прагматичних цінностей престижу, самоствердження, влади;
- прометеївську ієрархію, що визначає спрямованість на суспільні та моральні цінності;
- Аполлонівську ієрархію, що визначається цінностями творчості, інтелекту, естетики;
- Сократівську ієрархію, що як пріоритет визначає сенс життя, саморозуміння, саморозвиток, самовдосконалення, самоактуалізацію.

Висновок. Таким чином, аналіз наукової літератури показав, що проблема виховання крос-культурних цінностей на сьогодні є недостатньо розробленою, але надзвичайно актуальною для українського суспільства і вищих навчальних закладів. Подальшого розроблення потребують сучасні методики і технології виховання крос-культурних цінностей у студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Буркало Н.І. Адаптація та акультурація мігрантів до нових умов життя // Актуальні проблеми психології.-Т.Х.-Ч.5. /За ред.С.Д.Максименка.- К. : Главник, 2008.- С. 63-72.

2. Гуцина О.В. Крос-культурні аспекти гендерних особливостей емоційних реакцій особистості у стресогенних ситуаціях (українська проблематика) // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / За ред С.Д.Максименка.- К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008.-Т.Х.Вип.7. - С. 147-155.
3. Данилюк І.В. Етнічні відмінності й культура // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика За ред С.Д.Максименка.- М.-Л.А.Чени.- К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. - Т.IX.Ч.3. - С. 69-78.
4. Козелецкий Ю. Человек многомерный : Пер. с польск.. - К. : Либідь, 1991. - 288 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность: Пер. с англ. - СПб. : Евразия, 1999. - 478 с.
6. Мацумото Д. Психология и культура. - СПб. : Прайм-Еврознак, 2002.
7. Психология личности: Словарь-справочник / Под ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. - К.:Рута, 2001. - 319 с.
8. Стефаненко Т.Г. Етнопсихология. - М. : Институт психологии РАН, «Академический проект», 2003. - 320 с.
9. Berry J.W. Immigration, acculturation and adaptation // Applied psychology: An international review. - 1997. - Vol.46 (1). - P.5-68.
10. Berry J.W., Poortinga Y.H., Segall M.H., Dasen P.R. Cross-cultural psychology: Research and applications. - Cambridge etc.: Cambridge University Press, 1992.
11. Radcliffe-Brown A.R. Structure and Function in Primitive Society.- London: Free Press, 1965.

The problem of education of cross-cultural values of youth in modern scientific literature is analyzed in this article. The author of the considers key approaches and the main principles of modern cross-cultural education.

Key words: cross-cultural values, intercultural relations, culture, cultural environment.

УДК: 37.041–057.87:33

Олійник Н. Ю.

МЕТОДИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті охарактеризовані методичні умови самостійної роботи студентів, їх значення та ефективність дотримання при застосуванні технологічного методу в організації пізнавальної діяльності студентів при вивченні економічних дисциплін.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, творчі здібності студента, ефективні технології.

Удосконалення системи освіти на сучасному етапі передбачає переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості студента, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями, формування в молодого покоління зацікавленості у майбутній професійній діяльності, володіння обґрунтованими методами прийняття економічних рішень. Сучасна молода людина має бути більш мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, самоорганізованою.

Одним із шляхів формування позитивного ставлення студентів до навчання є створення умов організації самостійної пізнавальної діяльності особистості, що забезпечує визначення поведінки студентів, їх ставлення до вивчення економічних дисциплін. Метою самостійної роботи студентів є реалізація умінь систематизувати матеріал, планувати, контролювати і регулювати свою діяльність у навчанні та практичному житті.